

Siniša Đuričić

(*Osnovna škola, Jagodnjak*)

PRINC EUGEN SAVOJSKI U VELIKOM BEČKOM RATU DO OSLOBOĐENJA BEOGRADA (1683.-1688.)

UDK 355.48:94(436)“1683/1688“

Stručni rad

Primljeno: 19. 9. 2014.

Rad opisuje ratni put princa Eugena Savojskog od njegovog stupanja u službu kod Habsburgovaca za vrijeme osmanske opsade Beča 1683. do njegovog ranjavanja kod Beograda 1688. godine. Princ je u to vrijeme sudjelovao u nekoliko značajnih opsada (Budima, Ostrogon, Beograda) i bitki, od kojih je najznačajnija ona kod Harsánya 1687. Uz pomoć dostupnih izvora i postojeće relevantne literature učinjen je pokušaj prikaza događaja koji su obilježili prve godine princa Eugena u vojnoj službi i ratu protiv osmanske vojske.

Ključne riječi: Baranja, bitka kod Harsánya, princ Eugen Savojski, opsada Beča, opsada Budima, opsada Beograda, Veliki bečki rat 1683.-1699.

1. Izvori i literatura

Primarni izvor za proučavanje života i djela princa Eugena Savojskog predstavlja njegova pisana korespondencija, *Militärische Korrespondenz des Prinzen Eugen von Savoyen*, koju je priredio i tiskao Friedrich Heller u Beču 1848. Tu spadaju i spisi iz Bečkog ratnog arhiva, *Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen, herausgegeben vom K.K. Kriegsarchiv, 20 Bde., Wien 1876 -1892*. U memoarskim djelima nekih njegovih suvremenika, Louisa de Rouvroy Duc de Saint-Simona, *The memoirs of the duke de Saint-Simon*, u prijevodu Francisa Arkwrighta, New York, 1915., zatim Marquisa de Dangeaue, *Memoirs of the court of France*, 2 sv., London 1825. i privatnih pisama orleanske vojvotkinje i snahe Louisa XIV. Charlotte, *German correspondence of the duchess of Orleans, mother of the regent*, London 1824., služe kao referenca za neke činjenice iz njegoove rane mladosti kao i vjerodostojan prikaz francuskog dvora za vladavine Louisa XIV., okruženja u kojemu je Eugen odrastao. Za kasniji period njegova života vrijedni su spomeni u memoarima

francuskih maršala, *Mémoires du maréchal de Villars, Paris 1884 - 1892, Mémoires et correspondance du maréchal de Catinat*, kao i pisma njegovog bliskog suradnika u ratu za španjolsko naslijeđe, vojvode od Marlborougha, *The Letters and Dispatches of John Churchill, First Duke of Marlborough from 1702 to 1715, London 1845*.

Prvu ozbiljnu Eugenovu biografiju, *Histoire du Prince Francois Eugene*, napisao je Eleazar Mauvillon i bila je objavljena 1740. godine u Amsterdamu. 1809. godine izašla je u Weimaru i tobožnja autobiografija naslovljena *Mémoires du prince Eugene de Savoie*, koja je pretendirala uvjeriti čitateljstvo kako se radi o memoarima koje je sam princ zapisao. Ubrzo se pokazalo kako se radi o podvali za koju je bio odgovoran Karl Joseph von Ligne. Nedugo nakon toga, u Tübingenu se pojavila još jedna gruba krivotvorina, *Sammlung der hinterlassenen politischen Schriften des Prinzen Eugen von Savoyen*, čiji autor je bio Joseph Edler von Sartori i koja je navodno sadržavala privatne misli savojskog princa. Kao laž i krivotvorinu raskrinkao ju je stručnjak za bibliografiju Eugenova vremena, Bruno Böhm.¹ Koristeći se obilno izvorima iz Bečkog ratnog arhiva, Friedrich Kausler objavio je 1838. u Freiburgu djelo pod nazivom *Das Leben des Prinzen Eugen von Savoyen*, u kojem je autor naglasio želju da u svom djelu s vojnog stanovišta obradi njegov lik i ostvarenja. Ipak, najznačajnije i do danas uporabljivo kapitalno djelo o životu princa Eugena Savojskog predstavlja trotomna knjiga *Prinz Eugen von Savoyen* Alfreda Arnetha, objavljena u Beču 1858., nastala na temeljno proučenim originalnim izvorima i prinčevim pismima iz bečkih arhiva. Ona predstavlja temelj svim kasnijim biografijama i monografijama na tu temu.

U novije vrijeme nastao je niz djela posvećenih životu princa Eugena, manje ili više pouzdanih i uporabljivih. Počevši od prve polovice 20. stoljeća to je *Prince Eugene, twin marshal with Marlborough*, autora Sir Georgea McMunna, djelo tiskano u Londonu 1934. godine, gotovo beletrističkog karaktera koje ne donosi ništa novo o tematici kojom se bavi. Iste godine pojavila se i knjiga Paula Frischauera *Prince Eugene, A Man and a Hundred Years of History*, u engleskom prijevodu tiskana u New Yorku, prilično romantizirana Eugenova biografija čiji živopisan književni stil ipak ne čini ovu knjigu pretjerano vrijednim historiografskim doprinosom proučavanju prinčevog života. Tek u poslijeratno vrijeme izaći će dvije biografije na engleskom jeziku koje su u ovom kontekstu vrijedne većeg zanimanja. Radi se o knjizi Nicholasa Hendersona *Prinz Eugen, der edle Ritter*, koja je pod navedenim naslovom na njemačkom jeziku tiskana u Düsseldorfu 1964. godine. Kratka i ne previše detaljna gdje bi to trebala biti, no koncizna i dosljedna, ona predstavlja djelo koje je u velikoj mjeri posvećeno diplomaciji Eugenova doba. U njoj su citirani brojni ulomci iz pisama kako samog princa Eugena, tako i njegovih

¹ Nicholas Henderson, *Prinz Eugen, der edle Ritter* (München, 1986), 409.

suvremenika, koji daju prilično jasnu sliku o međunarodnim odnosima toga vremena i Eugenovoj ulozi u zamršenom političkom igrokazu, kroz dugi niz godina, velikih sila tog vremena. Vojni aspekt nije potpuno zanemaren, no ipak trpi zbog koncentriranosti autora, koji je i sam bio dugogodišnji diplomat u službi Njezinog Veličanstva, na neke druge segmente prinčevog života. Britanski povjesničar Derek McKay okušao se u pisanju biografije u kojoj bi bili zastupljeni svi momenti i dimenzije Eugena života, od njegove uloge vojnika, generala i stratega, do političara i intelektualca, te ljubitelja umjetnosti i mecene. Njegovo djelo pod naslovom *Prinz Eugen, Feldherr dreier Kaiser* izašlo je na njemačkom jeziku u Beču 1979. godine. Ipak, 60-ih godina izašlo je i najtemeljitije i najobimnije djelo o Eugenu Savojskom do sada. Između 1962. i 1965. godine izdao ga je u pet tomova u Münchenu njemački povjesničar Max Braubach, ugledan i plodan znanstvenik i autor koji se bavio europskom poviješću 17. i 18. stoljeća, jednostavno naslovljeno *Prinz Eugen von Savoyen: Eine Biographie*. Braubachovo ostvarenje predstavlja nezaobilaznu jedinicu u bilo kojoj ozbiljnoj bibliografiji o princu Eugenu. Na kraju se može spomenuti i Franz Herre, *Prinz Eugen*, Stuttgart, 1997., knjiga koja na svjež način iznosi gotovo sve već poznato o problematici, gotovo u maniru britanskih Eugenovih biografa, te Birgit Schwaner, *Prinz Eugen, Porträt des Strategen als Kunstmäzen*, Wien, 2010., kratka studija koja ne izlazi iz okvira zanimanja za princa Eugena kao ljubitelja i pokrovitelja umjetnosti.

U vrijeme pisanja ovog rada izašla je prva cjelovita biografija princa Eugena Savojskog i na srpskom jeziku. Istina, raniji pokušaj u srpskoj historiografiji da se obradi ova tema rezultirao je jednom prilično kratkom biografijom koja jedva da je zadovoljavala i standarde vremena u kojem je napisana. Radi se o djelu Vase T. Gavrilovića, *Vojena dela princa Jevđenija Savojskog*, tiskanom u Beogradu 1873. Gavrilović je u prilično kratkim crtama samo prepričao ili tek prepisao ulomke iz postojećih biografija na njemačkom jeziku. Kako je ova knjiga nastala u vrijeme austrofilске vladavine Obrenovića, a nakon nje do danas nije bilo nijednog sličnog pokušaja zbog prilično negativnog odnosa srpske historiografije 20. stoljeća prema epizodama iz povijesti Nijemaca i njemačkog govornog područja u prošlosti, ostala je jedina svoje vrste više od jednog stoljeća. Istu činjenicu naglašava u uvodnom dijelu svoje knjige i autor nove Eugenove biografije, novosadski sveučilišni profesor Branko Bešlin. Njegova biografija, naslovljena *Princ Evgenije i njegovo doba*, izašla u izdanju Matice srpske u siječnju 2014. godine, daleko nadmašuje Gavrilovićevu i predstavlja praktički jedinu takvu modernu, nastalu na nekom od jezika s teritorija bivše Jugoslavije.

Glavni nedostatak gotovo svih njemačkih autora, a posebice engleskih, koji su oduvijek Eugena promatrali kao drugorazrednu figuru u usporedbi s Marlboroughom i pridavali mu manje pozornosti u svojim djelima, za proučavatelje Eugena ratnog puta u prvim godinama vojne službe Habsbur-

govcima jest škrtost informacija i detaljnijih opisa. Stvoriti nešto jasniju sliku o tom razdoblju njegova života moguće je samo kroz pretresanje velikog broja monografija, memoara, korespondencija i djela nastalih kasnije na osnovi istih koja se odnose na njegove suvremenike, radi uspoređivanja i uklapanja dobivenih podataka s onima iz primarnih izvora i biografija o princu Eugenu. Tako je o razdoblju 1683.-1688. iz Eugenova života, osim mjestimično po navedenim djelima, moguće najviše pronaći u Philipp Röder von Diersburg, *Des Markgrafen Ludwig Wilhelm von Baden Feldzüge wider die Türken* (Karlsruhe, 1839). Djelo, kao što mu sam naziv govori, bilježi u dva sveska cijeli ratni put markgrofa Ludwiga Badenskog, carskog generala, Eugenova rodaka i zapovjednika u spomenutom razdoblju. Tu je i dugo vremena glavno referentno djelo za opsadu Beča i rat protiv Osmanlija koji je potom uslijedio, Kloppovo *Das Jahr 1683 und der folgende grosse Türkenkrieg bis zum Frieden von Carlowitz 1699* (Graz, 1882.) i to čak i za događaje izvan vremenskog okvira teme ovog rada. Dosta podataka može se naći i kod Carla Adama Schweigerda, *Österreichs Helden und Heerführer* (Grimma, 1853.), prvi svezak, u kojoj je izložen kraći pregled Eugenova života. Monumentalno i možda jedino djelo takve vrste od ogromnog značenja za proučavanje povijesti Osmanskog Carstva Josepha Hammera, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, (Pest, 1830), u 10 svezaka, od kojih za ovu svrhu najveću vrijednost ima šesti, daje vrlo kvalitetan uvid u stanje, snagu i složenu vojno-političku situaciju osmanske sile u opadanju na kraju 17. stoljeća, s gubitkom velikih teritorija na svojim sjevernim granicama. Više nego korisnu dopunu potpunoj slici opsade Beča, kao i događaja koji su joj prethodili i slijedili, daju John Stoye, *The siege of Vienna* (New York, 2006) i nešto manje uspješan pokušaj rekonstrukcije istih, no uz solidan izvor informacija, Andrew Wheatcroft, *Habsburgs, Ottomans and the Battle for Europe* (New York, 2009).

2. Uvod

Razdoblje između dva značajna događaja kasnog 17. stoljeća, slamanja osmanske opsade Beča 1683. i uspješnog zauzimanja njihove ključne strateške točke na Dunavu, Beograda, 1688., označilo je i kraj dominacije Osmanskog Carstva u jugoistočnoj Europi i početak njegovog općeg rasula. U samo pet godina osmanski vojni stroj od zastrašujuće stoljetnije prijetnje i noćne more europskih dvorova sveden je na drugorazrednu silu koja ne samo što više nije imala snage za nova osvajanja, nego se borila zadržati i ono što je posjedovala. Već su raniji događaji, od kojih je bio najznačajniji težak poraz koji su pretrpjeli kod St. Gottharda 1664. godine, nagovijestili takve promjene. Osmansko Carstvo i dalje je brojnošću svojih vojski moglo zasjeniti većinu europskih i nije mu predstavljalo problem, barem do tog trenutka, istom prednošću prisiliti jedva skrpljene habsburške snage na uzmak. Međutim, ono je u tehničkom

smislu, organizaciji, logistici i, konačno, po svom unutarnjem ustroju, ozbiljno počelo zaostajati za svojim protivnicima, što će se pokazati presudnim za njegovo brzo opadanje. Pet godina koje su obrađene u ovom radu značile su za Osmanlije pet dugih i mučnih godina bespoštednog rata koji su, istina, sami započeli, no u kojem su izgubili, jedno za drugim, sve gradove i utvrde koje su dotad posjedovali u Ugarskoj, Hrvatskoj i Slavoniji. Prije 1683. njihove su se pogranične utvrde i stražarnice nalazile praktički nadomak Beča, no do 1688. na Dunavu su Osmanlije imali moćnog i motiviranog protivnika, ratnim pobjedama ojačalu Habsburšku Monarhiju, odlučnu da ih do kraja slomi.

Ovakav polet i zamah u ratu protiv Osmanlija Monarhija teško da je mogla zahvaliti tek vlastitim snagama, koje nikad nisu bile velike i u slučaju prijetnje bilo ih je iznimno teško okupiti. Opasnost koju je osjetila cijela Europa u slučaju pada Beča pod osmansku vlast nagnala je brojne europske vladare da pomognu caru Leopoldu I. financijski i vojno, a brojni plemićki sinovi osobno su se pridružili onome što su smatrali jednom vrstom križarskog rata. Jedan od njih je bio i mladi princ Eugen Savojski, za koga će ovi događaji predstavljati vatreno krštenje i početak blistave vojničke karijere. Iako je njega u prvom redu vodila nužda i splet nesretnih okolnosti koje su ga pratile na francuskom dvoru, a ne žar za vjerskim ratom, to nije nimalo umanjilo njegovu borbenu motiviranost. Za tih spomenutih pet godina Eugen se borio u svim značajnim bitkama, nekoliko puta je ranjavan i ne jednom se našao u smrtnoj opasnosti. U teškim borbama oko Beča borio se u prvim redovima, među dragunima svog rođaka Ludwiga Badenskog u jurišu na gradska vrata. Ubrzo nakon što je promaknut u pukovnika i dobio vlastitu dragunsku pukovnicu, Eugen je pokazao kvalitete zapovjednika u borbama oko Budima 1684. godine. U prvom neuspješnom pokušaju zauzimanja istog grada bio je ranjen, a sudjelovao je i u opsadi Ostrogon 1685. te konačnom zauzimanju Budima sljedeće godine, tad već s činom generala. Najveća bitka u kojoj je do tada sudjelovao i u kojoj je ponovno zaslužio pohvale Ludwiga Badenskog i vrhovnog zapovjednika carske vojske Karla Lotarinškog bila je bitka kod Haršanja 1687. Ništa od toga nije ostalo nezamijećeno od cara Leopolda I., kojeg je smatrao ocem i vjerno služio i koji ga je u više navrata darivao zbog iskazane hrabrosti i požrtvornosti. Eugen će sve do kraja Velikog bečkog rata, sa stankom koju je predstavljao Rat augzburške lige protiv Francuza (1689.-1697.) biti jedan od njegovih glavnih protagonista. Bitka kod Sente 1697. nije bila tek izolirani slučaj velike pobjede mladog generala, već kruna dotadašnjih njegovih pothvata, koji tu, dakako, neće stati. Rat za španjolsko nasljeđe (1701.-1714.) doista je stvorio od princa legendu u očima suvremenika i vojskovođu kakvim ga povijest pamti, a nove pobjede nad Osmanlijama kod Petrovaradina 1716. i Beograda 1717. stvorile su od njega vojnički uzor i nacionalnog junaka u kasnijem razdoblju Habsburške Monarhije, odnosno Austro-Ugarske.

3. Bitka kod Kahlenberga

Nakon odbijanja Louisa XIV. da ga primi u vojnu službu, princ Eugen Savojski izbjegao je iz Francuske i zaputio se prema Austriji, gdje se pripremala borba za goli život Carstva. Car Leopold I. prijestolnicu je napustio 7. srpnja i Eugen ga je sredinom kolovoza zatekao u Passauu. Osmanski veliki vezir Kara Mustafa opsadu je Beča započeo 13. srpnja, nepunih tjedan dana nakon carevog paničnog bijega iz grada. Gotovo potpuno opustio od civila, u gradu je ostala posada pod zapovjedništvom Rüdiger von Starhemberga, koja se tada već više od mjesec dana grčevito borila i uspješno odbijala osmanske nasrtaje na svoje zidine. Saveznička vojska koja se okupljala radi pomoći Beču sporo je putovala i tek 31. kolovoza okupljene su snage Karla Lotarinškog i poljskog kralja Jana Sobjeskog, oko 60 000 ljudi, kod Ober-Hollabruna. Nedaleko od Tullna, nekih dvadesetak kilometara sjeverozapadno od Beča, započela je izgradnja pontonskog mosta preko Dunava, kako bi se one prebacile na drugu obalu.²

Među njima je nastupao i princ Eugen Savojski, pod zapovjedništvom svog rođaka, markgrofa Ludwiga Badenskog. Iako se nisu ostvarile njegove nade da će dobiti zapovjedništvo nad pukovnijom svog brata Ludwiga Julija, koji je poginuo 7. srpnja kod Petronella u okršaju s Tatarima,³ postavljen je u dragunsku regimentu koja je i dalje nosila naziv Savoya. Ona će se u predstojećoj bitki nalaziti na lijevom krilu ujedinjene kršćanske vojske, kojim je zapovijedao lotarinški vojvoda.⁴ Od Dunava do Beča, u gotovo dijagonalnoj liniji sjeverozapad-jugoistok, kršćansku vojsku dijelilo je dvadesetak milja gustog Wienerwalda, uz razbacana naselja smještena po brdovitom terenu koji je trebalo svladati u najkraćem mogućem roku, uz teret koji su predstavljali komadi teškog topništva. Okupljanje i konsolidacija vojske trajalo je tri dana, tako da je tek 8. rujna izrađen plan borbe - habsburško pješništvo i dio konjice te Saksonci raspoređeni su na lijevo krilo, carske i bavorske trupe u središte, dok je desno krilo zauzeo poljski kralj.⁵

² John Stoye, *The siege of Vienna* (New York, 2006), 160.

³ Još početkom srpnja Karlo Lotarinški trudio se održati položaje nedaleko od Jarndorfa, uz pomoć Ludwiga Badenskog. Pukovnija Savoja sudjelovala je i u ovim borbama. U jednom napadu tatarskih konjanika Ludwig Julije je ranjen i, nakon što je pao s konja, pregažen je od svojih draguna koji su bili u lovu na Osmanlije. Umro je nekoliko dana kasnije. Alfred Arneht, *Prinz Eugen von Savoyen*, 3 sv. (Wien, 1858), 1: 13-14.; Philipp Röder von Diersburg, *Des Markgrafen Ludwig Wilhelm von Baden Feldzüge wider die Türken*, 2 sv. (Karlsruhe, 1839), 1: 29.

⁴ Arneht, *Prinz Eugen*, 1: 16. Von Diersburg donosi podatke o rasporedu carskih postrojbi gotovo za sve bitke rata 1683. -1699., pa je i praćenje Eugenova ratnog puta tih ranih godina vojne službe najvećim dijelom moguće praćenjem pukovnije Savoya s ostalim dragunskim pukovnijama pod Ludwigom Badenskim. Röder von Diersburg, *Des Markgrafen Ludwig Wilhelm*, 1: 20., 79., 128., 171. i dr.

⁵ Stoye, *The siege*, 162.

U trenutku pokreta sljedećeg dana, glavni cilj kršćanske vojske bilo je zauzimanje važnog osmanskog uporišta nekoliko kilometara sjeverno od grada, na brdu Kahlenberg, uz ruševine kamaldulijanskog samostana.⁶ Nakon dugog i napornog marša uzbrdo, približili su se osmanskim položajima. Princ Eugen i drugi dragovoljci u noći između 10. i 11. rujna prikrali su se Osmanlijama, iznenadili ih i brojne pobili.⁷ Time je bio osiguran viši teren i položaj za daljnje napredovanje prema gradu i osmanskoj opsadnoj vojsci. Oduševljeni ovim uspjehom, carski su vojnici na brdu postavili crveni stijeg s bijelim križem i ispalili rakete kao poruku gradu da je pomoć stigla.

Između Kahlenberga i Beča smješteno je nekoliko naselja, na brdovitom terenu prošaranom šumom i vinogradima. Ovdje je Kara Mustafa, obaviješten o nadolazećem neprijatelju, postavio obrambene položaje, povjerivši ih iskusnim pašama Kara Mehmedu i Ibrahimu. Kara Mehmed, paša od Diyarbakira, zauzeo je položaj kod Nussdorfa, uz samu obalu Dunava, a Ibrahim, budimski paša, na lijevom krilu. Glavni napad carske vojske započeo je 12. rujna u rano jutro, nakon što su osmanski vojnici otvorili vatru na habsburške postrojbe. Poput "poplave crnog katrana",⁸ kršćanska vojska započela je žestoke napade na osmanske obrambene točke, posebno kod Nussdorfa. General Leslie postavio je topništvo na brdo Nussberg i odatle zadavao mnoge muke neprijatelju. Eugen je sa svojim dragunima, predvođen Ludwigom Badenskim, pregazio naselja Währing i Döbling, stigavši do Nussdorfa, gdje je skupa sa štajerskim dragunskim pukovnijama jurišao na osmanske baterije.⁹ Paša od Diyarbakira do podneva je poduzimao pet napada na nadirućeg neprijatelja, no bez uspjeha. Borba je bila toliko žestoka da su se u jednom trenutku sama pukovnija i dvojica vojskovođa našli u smrtnoj opasnosti, no istu je pravovremenom reakcijom, poslavši pojačanje, otklonio Ludwigov ujak Hermann,¹⁰ tada predsjednik Bečkog ratnog vijeća. Otpor paše Ibrahima brzo su slomili dragunski odredi, boreći se bez konja i tjerajući osmansku vojsku na istok, prema naselju Heiligenstadt.

Uočivši ozbiljnost situacije, sam se veliki vezir Kara Mustafa priključio borbi, zauzevši sa svojom tjelesnom stražom središnji položaj, poznat kao

⁶ Samostan kamaldulijanskog reda, ogranka benediktinaca, koji svoj naziv duguje gradu Camaldoliju u sjevernoj Italiji. Samostan je stradao već prilikom prve osmanske opsade Beča 1529., kad je uništena crkva, za vrijeme druge bio je već odavno napušten.

⁷ Andrew Wheatcroft, *Habsburgs, Ottomans and the Battle for Europe* (New York, 2009), 173. Napad je vodio pukovnik Heissler, koji je i postavio pobjedonosno zastavu na brdo i naredio da se ispale signalne rakete koje su građani Beča oduševljeno dočekali, Stoye, *The siege*, 165.

⁸ Ibid, 178.

⁹ Carl Adam Schweigerd, *Österreichs Helden und Heerführer*, 2 sv. (Grimma, 1853), 2: 653.

¹⁰ Röder von Diersburg, *Des Markgrafen Ludwig Wilhelm*, 58.; Onno Klopp, *Das Jahr 1683 und der folgende grosse Türkenkrieg bis zum Frieden von Carlowitz 1699* (Graz, 1882), 308.

Türkenschanz,¹¹ ponosno zabivši posred tabora Prorokovu zastavu.¹² Carske snage, zajedno s Poljacima, oko podneva uspijevaju otjerati Osmanlije iz Nussdorfa, a nakon toga uspijeva im zaposjesti Döbling. Nakon toga jedino preostalo osmansko uporište, osim opsadne vojske, ostalo je kod Türkenschanza, koji se Karlo Lotarinški i Jan Sobjeski pripremaju zauzeti snažnim jurišom. Veliki vezir nije učinio ništa da bi otežao kretanje savezničke vojske, nadajući se da će je moći poraziti s tog položaja. Poljski husari, teško oklopljena konjica naoružana dugim kopljima, predstavlja za Osmanlije, nezaštićene na otvorenom, užasavajuću silu koju je nemoguće zaustaviti. U povlačenju, Kara Mustafa i ostaci njegove vojske bore se do kasnog poslijepodneva, a zatim uzmiču. Kara Mustafa bježi ostavljajući svoj cijeli tabor, noseći u ruci samo Prorokovu zastavu.¹³

Uništivši osmanski otpor u predgrađu Beča, carska vojska se okreće prema opsadnim položajima pred samim gradom. Ludwig Badenski i princ Eugen sa svojim dragunima i pješastvom probijaju se do Schottenthora (Škotskih vrata), sijeku i tjeraju u bijeg preostale janjičare iz rovova uz pomoć gradske posade koja je sa Starhembergom na čelu izašla iz grada pomoći razbijanju opsade.¹⁴ Do kasne večeri 12. rujna osmanska vojska je bila razbijena, a grad spašen.¹⁵ Bila je to prva velika bitka u kojoj je sudjelovao princ Eugen i prvi okršaj od mnogih za Habsburgovce, u kojem njegova hrabrost i okretnost u borbi nije ostala nezapažena. Karlo Lotarinški osobno bio je zadivljen mladicom i darovao mu je zlatne mamuze,¹⁶ a zahvaljujući potpori svog rođaka Ludwiga Badenskog i bavarskog izbornika Maxa Emanuela, car Leopold dao mu je u prosincu iste godine čin pukovnika (obersta) i zapovjedništvo nad dragunskom pukovnijom Küffstein.

4. Parkanj, Ostrogon i prva opsada Budima

Opsada koja je katastrofalno završila po Osmanlije nagnala je kršćanske vođe da razmišljaju o konačnom oslobođanju svih posjeda koje su Habsburgovci smatrali svojim, napose cijele Ugarske, Erdelja i Hrvatske. Do prije nekoliko dana raznovrsne postrojbe iz svih krajeva carstva, pored onih polj-

¹¹ Radi se o pješčanom kanalu blizu Döblinga koji otad nosi ovaj naziv. Ovdje se skupila i glavčina janjičara s 10 topova. Joseph Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, 10 sv. (Pest, 1830), 6: 412.

¹² Wheatcroft, *Habsburgs, Ottomans*, 179.

¹³ Ibid, 184.

¹⁴ Arneth, *Prinz Eugen*, 1: 16.

¹⁵ Klopp, *Das Jahr 1683*, 312. navodi 8000 mrtvih Osmanlija i 500 kršćana, 5000 mrtvih Bečana od početka opsade i 2000 ranjenih i oboljelih.

¹⁶ Henderson, *Prinz Eugen*, 39.

skog kralja, namijenjene spašavanju velikog kršćanskog grada od sigurne propasti, postale su snaga usmjerena na odlučan napad protiv neprijatelja koji se u rasulu povlačio na jug. Kara Mustafa, sa svoje strane, tražio je žrtveno janje za svoj neuspjeh. Žrtvovanjem omrznutog mu budimskog paše, Ibrahima, želio je poslati poruku Istambulu o pravom krivcu za poniženje kakvo Osmansko Carstvo dugo nije doživjelo. Dva dana nakon bitke paša je, skupa s još nekim časnicima, smaknut po naređenju velikog vezira u Đuru (mađ. Győr).¹⁷

Princ Eugen se prvih dana nakon pobjede kod Beča i dalje nalazio u pukovnici koja je bila podređena Ludwigu Badenskom. Kako će čin pukovnika i vlastitu regimentu dobiti tek u prosincu, i dalje je bio tek mladi plemić koji se, istina, istaknuo u borbi, no bez svoje pukovnije i u financijskim poteškoćama. No, to će se uskoro promijeniti. Karlo Lotarinški i Jan Sobjeski nastavili su goniti Osmanlije uz Dunav i početkom listopada približili su se njihovim strateškim utverdama Ostrogonu (mađ. Esztergom, njem. Gran) i Parkanju (Párkány). Sobjeski je bio za izravan napad na Budim, dok je Karlo želio prvo osigurati položaje zauzimanjem ovih dviju utvrda.¹⁸ 7. listopada, uočivši Osmanlije u blizini Parkanja, poljski kralj je, ne čekajući pomoć od carskih postrojbi, naredio svojoj konjici napad. Oko 8 000 Poljaka napalo je mnoštvo od 16 000 osmanskih vojnika,¹⁹ što je završilo masovnim povlačenjem Poljaka i umalo kobno završilo po Jana Sobjeskog i njegovog sina princa Jakoba, da u pomoć nisu pristigli general Dünewald, Starhemberg sa svojim pješaštvom i draguni Ludwiga Badenskog.²⁰ Dva dana kasnije došlo je i do odlučujuće bitke blizu Parkanja, u kojoj je Ludwig Badenski držao desno krilo. Sedam tisuća Osmanlija ostalo je na bojnopolju, a ostali zarobljeni ili pobjegli u Ostrogon.²¹ Istog dana Ludwig Badenski poduzeo je napad na Parkanj i buduća Eugenova pukovnija izvršila je silovit juriš i uspjela zauzeti utvrdu, pobivši oko 6 000 Osmanlija.²² Nakon zauzimanja Parkanja podignut je most preko Dunava. Na redu je bio Ostrogon.

19. listopada vojska je prešla most i za dva dana našla se pred zidinama Ostrogon. Osmanska posada nije pružila značajniji otpor i 26. listopada ostrogonski paša pristao je predati utvrdu. Bijesni veliki vezir naredio je usko-

¹⁷ Stoye, *The siege*, 179.; Hammer, *Geschichte*, 6: 418. Hammer ironično zapaža kako je veliki vezir, bježeći preko Raba s Prorokovom zastavom u ruci, zaboravio na svoje snove s početka pohoda o osnivanju vlastitog muslimanskog carstva sa središtem u Beču.

¹⁸ Klopp, *Das Jahr 1683*, 338.

¹⁹ Stoye, *The siege*, 180.

²⁰ Hammer, *Geschichte*, 6: 421.

²¹ *Ibid.*, 6: 421.

²² Röder von Diersburg, *Des Markgrafen Ludwig Wilhelm*, 1: 69.

ro da pašu smaknu zbog izdaje.²³ Nepuna dva mjeseca kasnije Kara Mustafu snašla je ista sudbina.²⁴

Eugenovo imenovanje pukovnikom uslijedilo je brzo po odlasku u zimske vojne garnizone.²⁵ Ludwig Badenski je pred carem pohvalio mladog Savojsca, navodno ističući njegov potencijal da jednog dana postane velikim vojskovođom.²⁶ Svoju sada i službenu časničku karijeru Eugen je nastavio odmah po stupanju proljeća 1684. godine, kad je u entuzijazmu koji je probudilo osnivanje Svete Lige između Habsburške Monarhije, Poljske i Mletačke Republike u ožujku, uz blagoslov i financijsku podršku pape Inocenta XI., počelo kovanje plana za novu kampanju koja bi bila okrunjena zauzimanjem ugarske prijestolnice, Budima. Kod Parkanja je okupljena vojska jačine 43 000 ljudi, sa 70 topova. Eugenova pukovnija Savoya, s pet eskadrona, u ovom je pohodu bila pod zapovjedništvom konjičkog generala Salma, čije su snage bile raspoređene na lijevom krilu carske vojske.²⁷ 13. lipnja vojska je prešla Dunav, u namjeri da prije osvajanja Budima (Buda) zauzme strateški važno osmansko uporište Višegrad (mađ. Visegrád, slovački Vyšehrad), koje je palo 23. lipnja. U međuvremenu, generala Halweila su kod Ostrogona napale nadmoćne osmanske snage iz Budima. General je potučen i poginuo prije nego što su Ludwig Badenski i Eugen Savojski pristigli u pomoć, a Osmanlije su se brzo vratili u Budim. Iako je ovo bio težak udarac za carsku vojsku, napredovanje se nastavilo. Prešavši pontonski most kod Ostrogona, Karlo Lotarinški sukobio se s osmanskim snagama koje su mu pokušale zapriječiti put blizu Vaca (mađ. Vác, njem. Waizen) 27. lipnja, 15 000 konjanika i 2 000 janjičara i porazio ih, te sljedećeg dana zauzeo i sam Vac.²⁸ Tri dana kasnije, 30. srpnja, kršćanska vojska zauzela je Peštu (Pest) i započela pripreme za opsadu Budima.

Dok su se generali Leslie i Trautmansdorf spustili u Hrvatsku i tamo opsjeli osmanske snage u Virovitici, Karlo Lotarinški je između 8. i 10. srpnja

²³ Ibid, 1: 74.

²⁴ Nizanje neuspjeha u Ugarskoj stvorilo je opće nezadovoljstvo prema sultanu, koji je odlučio da je popuštanje velikom veziru moralo završiti. Poslana je naredba janjičarima u Beograd, gdje je nedavno Kara Mustafa stigao, da ga smaknu. Nakon što su mu oduzeti simboli službe, pečat i Prorokova zastava, veliki vezir je zadavljen 25. prosinca 1683. Stoye, *The siege*, 181.

²⁵ Armeth, *Prinz Eugen*, 1: 18. u bilješci uz prvo poglavlje navodi sadržaj Eugenovog pisma od 25. siječnja 1684. upućenog grofu Kaunitzu, austrijskom poslaniku u Münchenu, u kojem ga moli da se zauzme kod bavarskog izbornika kako bi mu dodijelio zapovjedništvo nad jednom od pukovnija. Njegovo, kao i prijateljstvo Maxa Emmanuela, bavarskog izbornika, pored bezuvjetne podrške rođaka Ludwiga Badenskog, pomoglo je mladom princu u početnom usponu u vojnoj službi bečkom dvoru.

²⁶ Henderson, *Prinz Eugen*, 40.

²⁷ Röder von Diersburg, *Des Markgrafen Ludwig Wilhelm*, 1: 79.

²⁸ Ibid, 84.

prešao Dunav i u blizini St. Andrea napali su ga Osmanlije u pokušaju da us-pore njegovo napredovanje prema Budimu. Početno iznenađenje prevladano je zahvaljujući Ludwigovim dragunima, koji su vrlo brzo neprijatelja natjerali u bijeg, i Eugenu, koji je ostao hladne glave, okupio svoju raštrkanu pukovnicu i napao neprijatelja.²⁹

Opsada Budima započela je sredinom srpnja i trajala 109 dana. Budim su s 10 000 ljudi branili Kara Muhamed i Ibrahim paša, poznat pod nadimkom Šejtan. U prvom napadu na grad, koji su osmanski vojnici odbili, bilo je ubije-njeno 200 carskih vojnika. 19. srpnja Osmanlije su pokušali poslati pojačanje gradu, no to je spriječio Ludwig Badenski, pod čijim je zapovjedništvom Eu-gen ponovno dobio zadatak da goni neprijatelja.³⁰ Iako je pješništvo uspjelo zauzeti vanjski dio utvrde, grad se nije predavao, pružajući ogorčen otpor na-padačima. Nije pomogla niti topnička paljba po gradu niti uzastopni pokuša-ji miniranja; u borbi je poginuo Muhamed paša, kojeg je raznijela topovska kugla, a i sam Eugen zadobio je ranu na ruci dok se borio s braniteljima koji su izjurili izvan grada u blizini opsadnih rovova.³¹ Karlo Lotarinški izvješći-vao je cara o lošem stanju opsade, dok je Starhemberg od samog početka bio protiv nje. Situaciju nije promijenio ni dolazak pojačanja od 6 000 ljudi koje je početkom rujna doveo bavarski izbornik Max Emmanuel;³² Ibrahim paša odbijao je predati utvrdu. Krajem rujna zavladao je bolest od koje je obolio i sam Ludwig Badenski, a osmanska vojska je uspjela u nekoliko pokušaja po-jačati gradsku posadu. U takvim okolnostima, nakon gubitka od 23 000 ljudi,³³ odlučeno je da se opsada prekine.

Eugen je svoju pukovnicu odveo da prezime u Šleskoj, a sam je otišao u Beč. Početkom 1685. otputovao je u Torino kod svog rođaka, savojskog voj-vode, da bi zatražio sredstva za obnovu svoje pukovnije, koja je također osje-tila posljedice duge i neuspješne opsade.³⁴ U proljeće 1685. ponovno je bio sa svojom pukovnijom u Ugarskoj, gdje se pripremao novi pohod protiv Osman-lija, usklađen s već započetim napadima na osmanske utvrde u Slavoniji.

5. Bitka kod Ostrogona i osvajanje Budima

Dok je operacijama u Ugarskoj zapovijedao Karlo Lotarinški, u Hrvat-skoj i Slavoniji istima su upravljali carski general Leslie i ban Nikola Erdödy,

²⁹ Arneth, *Prinz Eugen*, 1: 19.

³⁰ Röder von Diersburg, *Des Markgrafen Ludwig Wilhelm*, 1: 96.

³¹ Schweigerd, *Österreichs Helden*, 2: 654; Hammer, *Geschichte*, 6: 439.

³² Klopp, *Das Jahr 1683*, 392.

³³ Röder von Diersburg, *Des Markgrafen Ludwig Wilhelm*, 1: 121.

³⁴ Derek McKay, *Eugen von Savoyen, Feldherr dreier Kaiser* (Wien, 1979), 21.

a u Lici general Herberstein. Leslie je, zauzevši Viroviticu, u kolovozu krenuo sa svojih 14 000 ljudi prema jakom osmanskome uporištu, utvrđenom Osijeku. Uspio je zauzeti Donji Miholjac i približiti se osječkoj utvrdi, no osim toga nije uspio ništa značajnije postići.³⁵ Ban je vodio tešku borbu s Osmanlijama na Uni, u borbama kod Bijeke Stijene uspio je poraziti Osmanlije i prodrijeti do Cazina. Heberstein je istog ljeta zauzimaos osmanske utvrde po Lici i Krbavi, mnoge razorio i opustošio.

Carska vojska u Ugarskoj za to se vrijeme okupljala u blizini Érsekújvára (slovački Nove Zamki, njemački Neuhäusel, turski Ujvar). Početkom srpnja vojska od pedeset tisuća tisuća ljudi pripremana je za opsadu te utvrde. Pored ostalih kirasirskih i dragunskih pukovnija, Eugena se i sad nalazila u starom ustroju, pod zapovjedništvom Ludwiga Badenskog.³⁶ Praćen bavarskim izbornikom, Lotarinški je započeo opsadu 11. lipnja. Upućen u kretanje i akcije kršćanske vojske, novi budimski paša Ibrahim nekoliko dana kasnije prešao je Dunav namjeravajući napasti nebranjene Ostrogon i tako odvratiti napadače od Ujvara. Izviđačima Karla Lotarinškog to nije promaklo i on se odlučio odvojiti dio snaga pod zapovjedništvom Maxa Emanuela radi sprječavanja osmanskog napada na Ostrogon. U trenutku kad su se Osmanlije približavali Ostrogonu, opsada se nije micala s mrtve točke, a stradalo je puno vojnika i časnika.³⁷ Na kraju se odlučivši sam povesti vojsku protiv Osmanlija, Karlo Lotarinški ostavio je 7. kolovoza generala Capraru da zapovijeda opsadom. Trebalo mu je tri dana da stigne do Ostrogona. Dvije vojske sudarile su se 16. kolovoza. Ibrahim se odlučio napasti prvi, pod okriljem jutarnje magle. Zavladao je pomutnja u carskoj vojsci. Savojska se pukovnija našla u žestokom okršaju i bilo joj je naređeno da se povuče. Tatari su iskoristili ovo i konfuziju na lijevom carskom krilu da krenu za njom, no u pravi tren stiglo je pojačanje koje je poslao bavarski knez izbornik i Eugen je uspio unijeti red među svoje ljude.³⁸

³⁵ Hrvatski konjanici koji su izvršili prepad na Donji Miholjac, stalno pod vatrom osmanskih topova uz Dravu, uspjeli su potjerati osmansko pješništvo nazad u grad. 14. kolovoza Leslie je spalio dio velikog mosta koji je sagradio još Sulejman Veličanstveni, za prijelaz preko Drave kod Osijeka. Do jeseni je pokušavao zauzeti Osijek, no tada se i razbolio, pa je s vojskom napustio Slavoniju. Tadija Smičiklas, *Dvjestogodišnjica oslobođenja Slavonije*, 2 sv. (Zagreb, 1891) 1: 115-116.

³⁶ Röder von Diersburg, *Des Markgrafen Ludwig Wilhelm*, 1: 129.

³⁷ *Ibid.*, 1: 136. Osmanska vojska je iznenada u jednom napadu 25. srpnja upala u opsadne rovove i pobila veliki broj ljudi, a tri dana kasnije osmanski su topovi ponovno sijali kaos i smrt među opsadnom vojskom. Tek od početka kolovoza promijenila se ratna sreća i carska vojska počela je polako nadirati u grad.

³⁸ *Ibid.*, 1: 147. Okolnosti opisao Ludwig Badenski u pismu upućenom 20. kolovoza ujaku Hermannu.

Istog dana kad je osmanska vojska poražena kod Ostrogona, Caprara je naredio konačan juriš na utvrdu Ujvar. Ona je napokon pala tri dana kasnije, stajala je osmanske snage 200 mrtvih, a carsku vojsku 100 mrtvih i ranjenih. Pašina glava natakuta je na kolac, oslobođeni su osmanski zarobljenici, a u gradu pronađeni topovi koje su Osmanlije oteli Habsburškoj Monarhiji u vrijeme sukoba za vladavine Rudolfa II. i Ferdinanda III.³⁹

Krajem istog mjeseca osmansko vodstvo je poslalo izravno pismo Hermannu Badenskom, tražeći mir. Odgovor je bio niječan,⁴⁰ no generali su ipak bili suglasni u tomu da je trebalo prekinuti ratne operacije za tu godinu. Nije bilo ni snage ni potrebnih sredstava za započinjanje planirane opsade Budima, no kako su za to osiguravanjem važnih strateških utvrda u njegovoj blizini osigurani povoljni uvjeti, ono je odloženo za proljeće sljedeće godine.

Princ Eugen je po povratku u Beč, krajem 1685., dobio generalski čin (*Generalfeldwachtmeister*), zbog svojih ratnih zasluga u protekloj godini. Predah od vojevanja iskoristio je kako bi otputovao u Bruxelles majci, koju je vrlo rijetko viđao još od vremena kada je otišla u progonstvo.⁴¹ Skupa s njom otputovao je u Madrid, gdje je, prema majčinih planovima, trebao iskoristiti stečenu vojnu reputaciju i njezin ugled kako bi bio primljen u službu španjolskog dvora i našao španjolsku nevjestu. Princ Eugen nije, bilo zbog svoje nevoljnosti ili zbog spleta okolnosti, uspio ispuniti nijednu od Olimpijinih želja i nije ostao u Madridu. Vratio se u Beč i nikada više nije razmišljao o tome da napusti službu kod austrijskih Habsburgovaca.

Nakon prvotnih neslaganja, carski generali složili su se sa željom cara Leopolda da se te godine, 1686., napokon zauzme Budim. Za ovu zadaću bila je okupljena najveća kršćanska vojska još od opsade Beča u jačini od 96 000 ljudi i 96 topova. U ovoj vojsci, pored vojske Karla Lotarinškog, 8 000 Bavaraca pod zapovjedništvom Maxa Emmanuela i 8 200 ljudi koje je poslao brandenburški veliki izbornik, bio je i ogroman broj dragovoljaca iz svih dijelova Europe, Francuza, Španjolaca, Nijemaca i drugih.⁴² Opsadu grada na sebe je preuzeo bavarski izbornik s 26 380 ljudi, dok je Karlo Lotarinški s većim dije-

³⁹ Hammer, *Geschichte*, 6: 421.

⁴⁰ Pismo i odgovor Röder von Diersburg, *Des Markgrafen Ludwig Wilhelm*, 1: 160-161.

⁴¹ Eugenova majka, Olympia Mancini, bila je nećakinja francuskog kardinala Mazarina. Nakon smrti Eugenovog oca Eugena Mauricea, grofa Soisson-Carignana, člana savojske vladarske kuće, zbog svojih spleta na dvoru kako bi povratila naklonost Louisa XIV. s kojim je nekad bila u prisnim odnosima, bila je 1680. prisiljena napustiti Francusku i nastaniti se u Bruxellesu. Tamo je i umrla 1708. godine, posljednji put vidjevši jedinog preživjelog sina kratko prije smrti. Henderson, *Prinz Eugen*, 21.; Mckay, *Prinz Eugen*, 8.

⁴² Hammer, *Geschichte*, 6: 469. Zbog mnogonacionalnosti vojske koja se spremala opsjesti Budim, Hammer ju je usporedio s vojskama koje su se sukobile s osmanskim snagama u bitki kod Nikopola i onom koja je odlučno potukla Osmanlije kod Sv. Gottharda 1664. godine.

lom vojske osiguravao opsadu od mogućeg osmanskog napada, a s ostatkom general Leslie u Hrvatskoj. Princ Eugen raspoređen je sa svojom pukovnijom u opsadnu vojsku, pod zapovjedništvom bavarskog izbornika.⁴³

Opsada je započela 22. lipnja, izgradnjom opsadnih rovova, samo dva dana prije dolaska bavarskog izbornika. Budim je branio paša Abdur-rahman s posadom od 10 000 ljudi, očekujući pomoć od velikog vezira Sulejmana koji je još uvijek kod Beograda okupljao vojsku. Već na samom početku onoga što će se pokazati opsadom duljom nego što se očekivalo, našao se princ Eugen u središtu akcije. Zahvaljujući uspjesima prvog juriša carska vojska uspjela je ovladati dijelom zidina i zauzeti položaje unutar vanjskog dijela grada. Međutim, u pismu od 30. lipnja markgrof Ludwig Badenski izvještava svog ujaka Hermanna kako je neprijatelj iznenadio njihovo pješaštvo, koje se našlo u opasnosti da bude uništeno. Ludwig je odmah poslao princa Eugena, koji se dotad s dragunima nalazio u taboru sa zadatkom da ga štiti od mogućeg osmanskog napada, u pomoć pješaštvu. Sad i sami iznenađeni dolaskom neprijateljske konjice, janjičari su se uspaničarili i počeli bježati, dok ih je Eugen nemilosrdno gonio i posijecao pred osvojenim gradskim vratima.⁴⁴

Novi pokušaj juriša na grad, 13. srpnja, završio je ranjavanjem i pogibijom mnogih časnika koji su u njemu sudjelovali. Počela su međusobna optuživanja, posebno od bavarskog izbornika, koji je kritizirao način vođenja opsade. Tek pukom srećom 22. lipnja jedna je topovska kugla pogodila skladište streljiva u samom gradu, izazvavši ogromnu štetu i ohrabrivši opsadnu vojsku u njezinim naporima. U narednih nekoliko dana pojačan je pritisak na grad, pa je u borbi čak i princ Eugen izgubio konja, koji je pod njim ubijen u borbi.⁴⁵ Ipak, ponuđenu mogućnost predaje paša je odbio, još uvijek se nadajući pomoći. Vijesti o približavanju iste došle su do grada početkom kolovoza, kad je poduzet još jedan neuspješan juriš na grad. Napad poduzet 3. kolovoza branitelji su odbili nanijevši teške gubitke carskoj vojsci. Ludwig Badenski bio je ranjen, princ Eugen također, u desnu ruku, a broj mrtvih procijenjen je na oko 155 ljudi, vojnika, dočasnika i časnika.⁴⁶

Prva dva pokušaja velikog vezira da spasi grad, 14. i 20. kolovoza, spriječio je Karlo Lotarinški izašavši mu u susret. Ovog puta osmanska vojska nastupila je opreznije i čak su uspjeli samog vojvodu gotovo okružiti i ubiti, dok je 300 njih našlo put i u sam grad, no ništa više od toga. Osmanlijama je ponovno ponuđena predaja, na što je veliki vezir odgovorio da Budim, ključ

⁴³ Röder von Diersburg, *Des Markgrafen Ludwig Wilhelm*, 1: 171.

⁴⁴ Ibid, 1: 186.

⁴⁵ Arneth, *Prinz Eugen*, 1: 25.

⁴⁶ Röder von Diersburg, *Des Markgrafen Ludwig Wilhelm*, 1: 210.

Osmanskog Carstva, po cijenu glave mora do kraja braniti.⁴⁷ Napadi su se nastavili nesmanjenom žestinom do kraja kolovoza, s jedinim uspjehom 22., kad su Ludwig Badenski i princ Eugen uspjeli zauzeti neke od izgubljenih položaja oko grada. Saznanje, do kojeg su došli zarobljavanjem osmanskog vojnika koji je nosio poruku velikom veziru 28. kolovoza, da je i Abdur-rahman paša bio u teškom položaju, ostavši s tek 2 000 branitelja, bilo je jasan znak da branitelji neće još dugo izdržati, samo pod uvjetom da se osmanske snage izvan Budima drže podalje od njega. Napokon, u jurišu 2. rujna, u kojem je poginulo oko 200 Osmanlija, među njima i sam paša, Budim je bio oslobođen i u njega su ušli carski generali. 3 000 osmanskih vojnika bilo je zarobljeno, a ostatak s velikim brojem civila pobila je vojska. Ova velika pobjeda odjeknula je diljem Europe i slavljena je kao velika pobjeda nad nekad nepobjedivom osmanskom silom, koja je sada iznenađujuće brzo uzimala pred naletom kršćanskih vojski.

6. Bitka kod Haršanja

Nakon osvajanja Budima Karlo Lotarinški naredio je Ludwigu Badenskom da uz desnu obalu Dunava prati pašu Sulejmana, koji se povlačio prema Dardi i Osijeku, i zauzme preostale važne utvrde na jugu Ugarske. Povevši sa sobom 12 pukovnija, uključujući i Eugenu, Badenski je 23. rujna zauzeo Šimontornju (Simontornya), a već 9. listopada stigao je do Drave. Planirao je kod Turanovca združiti svoje snage s generalom Scherffenbergom, koji se nalazio s desne obale Drave, no obilne kiše spriječile su mu prijelaz. Umjesto toga, do 14. listopada Scherffenbergova vojska prešla je Dravu i pridružila se njegovoj. Tako združene snage bile su spremne za opsadu Pečuha (Pécs) 16. listopada. Doznajući da se približava kršćanska vojska, paša je naredio da se grad spali, no taj je njegov naum spriječio Ludwig Badenski, na vrijeme ugasivši požar. Zasluge se i za ovo pripisuju Eugenu.⁴⁸ Grad je pao 22. listopada, a s njim i 2000 Osmanlija u zarobljeništvo.⁴⁹ Sljedeći je na redu bio Šikloš (Siklós), nakon čega se vojska zaputila prema Dardi. Ludwig i Eugen zatekli su ju u ruševinama, pokraj djelomično spaljenog mosta preko Drave, a kako je već bila podmakla jesen i rijeka narasla od obilnih kiša, odustali su od pokušaja napada na Osijek. Spalili su ono što je od mosta ostalo i 1. studenog se povukli u Pečuh. Deset dana kasnije markgrof je opsjeo i utvrdu Kapošvar (Kaposvár), po čijem je zauzimanju vojsku smjestio u zimske smještaje. Pohod je bio zaključen i uspjesima na drugom bojištu, gdje su vojvoda Lotarinški i general Veterani do kraja listopada porazili Osmanlije kod Sente i oteli im

⁴⁷ Hammer, *Geschichte*, 6: 474.

⁴⁸ Schweigerd, *Österreichs Helden*, 2: 655.

⁴⁹ Röder von Diersburg, *Des Markgrafen Ludwig Wilhelm*, 1: 235.

Segedin (Szeged). Te su zime svi carski generali odlučili posjetiti Veneciju, gdje se održavao nadaleko poznati i jedinstveni karneval. Bio je to dug predah pred ratnu 1687. godinu, koja će biti ključna za daljnje slamanje osmanske moći i oslobođenje zemalja uz Dunav i Savu od osmanske vlasti.

U proljeće 1687. Sulejman paša okupio je kod Osijeka vojsku od 40 000 ljudi i 70 topova, uz pojačanje od 20 000 Tatara.⁵⁰ Bila je to priprema za obranu od kršćanske vojske koja se istodobno pokrenula u pravcu Osijeka, osvajajući teritorij uz Dravu. Cilj joj je bio osvajanje prijelaza preko Drave, a zatim Petrovaradin i Beograd. Carske snage bile su razdijeljene između Karla Lotarinškog i Maxa Emmanuela; dok se vojvoda sa svojom vojskom kretao desnom obalom Drave prema Osijeku, izbornik je odabrao put uz Tisu, prema Beogradu. Osmanska vojska nije mirovala, pa je iz Petrovaradina prešla preko Dunava i krenula prema Osijeku. Već 18. lipnja pokušali su zauzeti Dardu, no povukli su se nakon kraćeg sukoba.⁵¹ Šest dana kasnije carska vojska istjerala je Osmanlije iz Darde i pokušala je srušiti most, no spriječila ju je jaka topnička vatra koja je štitila most i osječku utvrdnu. Karlo Lotarinški izvijestio je Dvorsko ratno vijeće da će pokušati s izgradnjom novog mosta na lokaciji pogodnijoj za prelazak preko Drave. Osmanlije su to pokušali spriječiti napadima iz utvrde tijekom srpnja, no svaki put su odbijeni.

Istog mjeseca stigli su u Dardu grof Düneward i hrvatski ban s konjičkim odredima. Očekivalo se da će uskoro stići Max Emmanuel sa svojom vojskom. On je već 13. srpnja, praćen, između ostalih, princem Eugenom i badenskim markgrofom, stigao do Valpova. Na obali Karašice podignut je tabor nasuprot Valpovu, u kom se našlo oko 60 000 carskih vojnika. Ludwigu Badenskom i princu Eugenu bila je povjerena konjica koja se nalazila na desnom krilu bojnog reda, oko 70 eskadrona.⁵² U jednom okršaju 17. srpnja manja grupa spahija napala je carske izviđače i bila potučena od Ludwigovih husara. Odlučeno je da se narednog dana krene u napad na Osijek.

Pokušaj zauzimanja Osijeka neslavno je završio. Pogreška je plaćena pogibijom gotovo tisuću ljudi od osmanskih topova.⁵³ Karlo Lotarinški nije imao drugog izbora nego narediti 20. srpnja povlačenje preko Drave prema Mohaču (Mohács). Pokušavajući omesti neprijateljsko povlačenje, osmanska vojska je napadala njegovu vojsku u močvarama oko Karašice, no ona se uspjela uredno

⁵⁰ Hammer, *Geschichte*, 6: 479.

⁵¹ László Szita, "Oslobođenje Slavonije i Osijeka od Turaka", *Glasnik arhiva Slavonije i Baranje* 1(1991), 194.

⁵² Ibid, 197.

⁵³ Röder von Diersburg, *Des Markgrafen Ludwig Wilhelm*, 2: 22. Szita navodi da je tom prilikom stradao i pukovnik Ferencz Palfy, kojem je topovska kugla otkinula glavu. Szita, "Oslobođenje Slavonije", 198.

povući i smjestiti sjeverno od Šikloša. Upoznat s činjenicom da je Sulejman paša ubrzo nakon toga popravio most i da se sa 100 000 ljudi utvrdio kod mjesta Branjin Vrh (Baranyavár) na obali Karašice,⁵⁴ vojvoda je 31. srpnja pomaknuo svoju vojsku na jug, na njezinu suprotnu obalu, i tu podigao tabor. Ipak, osmanska vojska se zadovoljavala samo povremenim ispadima preko potoka i brzim povlačenjem, ne pokušavajući započeti bitku. Držali su kršćansku vojsku u neugodnom položaju, na nepovoljnom močvarnom terenu, sa stalnim problemom nedostatka hrane za ljude i konje. Karla Lotarinškog zabrinjavala je i mogućnost da ih Osmanlije opkole i zaprijetе nezaštićenima Pečuhu i Šiklošu, pa je 10. kolovoza naredio vojsci pokret prema Šiklošu. Sljedećeg dana vojska se zaustavila i utvrdila kod brda Haršanj (Nagyharsány), na pola puta između Šikloša i Mohača, lijevo od Karašice. Sulejman paša nije gubio vrijeme i pratio je njihovo kretanje u stopu sa 60 000 vojnika.

Princ Eugen zapovijedao je s dva eskadrona koji su se nalazili u prvim redovima. Bitka je započela 12. kolovoza osmanskim pokretom na lijevo krilo carske vojske, koje je glumilo povlačenje. 8 000 osmanskih konjanika prešlo je Karašicu pokušavajući obuhvatiti neprijatelja s boka i leđa. Pokušaj je osujetio Ludwig Badenski, natjeravši neprijatelja na uzmak preko Karašice. Na to je veliki vezir poslao svoje pješaštvo u napad po sredini, a ostatak konjice s drugog boka, pokušavajući razdvojiti neprijatelja na dijelove i zatim ih uništiti. Međutim, njegovi su vojnici naišli na čvrst, neslomljiv zid. Karlo Lotarinški iskoristio je vezirovu zaokupljenost održavanjem linije ispred opkopa da uvede red u napadnuto lijevo krilo. Sad su se raspršile osmanske snage i Sulejman paša je pokušavao okupiti janjičare i konjicu u zajednički napad. Tada je nastupio princ Eugen sa svojim dragunima. Njihov nalet je bio tako jak da je njihova puščana paljba istjerala Osmanlije iz opkopa, a nakon toga su se našli i pod vatrom izbornikovog pješaštva. Eugen je na lijevom krilu upao u osmanske opkope i natjerao janjičare u paničan bijeg prema Branjinom Vrhu. Gazeći jedni druge⁵⁵ konjica je bježala ispred pješaštva pokušavajući umaknuti neprijatelju, čiji su topovi nemilosrdno sijali smrt među njihovim redovima. Bijedni ostaci osmanske vojske uspjeli su se domoći Branjinog Vrha, odakle su pod okriljem noći pokušali prijeći Dravu i vratiti se u Osijek: pontonski most se srušio nakon što ga je prešlo samo oko 23 000 spahija i 3 000 janjičara.⁵⁶ Na bojnopolju ostalo je 8 000 mrtvih Osmanlija, 2 000 ih je zarobljeno, a 78 topova palo je u ruke carskoj vojsci.

⁵⁴ Ne radi se o Karašici koja teče kroz Valpovo. Ona izvire kod Čadavice i pritoka je Drave, u koju utječe kod Petrijevac. Spomenuta Karašica uži je potok, izvire kod Pečuha u Mađarskoj, teče pored Branjinog Vrha i ulijeva se u Dunav kod Batine.

⁵⁵ Röder von Diersburg, *Des Markgrafen Ludwig Wilhelm*, 2: 36.

⁵⁶ Szita, "Oslobodenje Slavonije", 202.

Kao nagradu za svoj udio u dobivanju ove važne bitke, Eugen je dobio čast da vijesti o pobjedi osobno odnese u Beč. Zadovoljni Leopold nagradio ga je svojim portretom ukrašenim dijamantima, španjolski kralj nagradio ga je redom Zlatnog runa, a kasnije iste godine Eugen je promaknut u podmaršala.

Poraz kod Haršanja značio je otvoren put prema osvajanju Beograda, što je za Osmanlije značilo nemalu katastrofu. Veliki vezir bio je svrgnut, sultan zbačen i nastao je kaos u Carstvu. Kršćanske vođe nisu iskoristili povoljan trenutak za daljnje napredovanje, jer su na vidjelo ponovno izbile stare tenzije između glavnog zapovjednika Karla Lotarinškog i njegova dva generala, Ludwiga Badenskog i Maxa Emanuela. Obojica su željela neovisno zapovjedništvo i sve su manje trpjeli podređenost Karlu, stalno kritizirajući njegovo vođenje ratnih operacija. Pošto je morao u ovom sukobu birati stranu, Eugen je odlučio ostati uz vojvodu i pratiti ga na njegovom putu prema osvajanju Erdelja. Lotarinški je u listopadu 1687. zauzeo niz erdeljskih gradova i erdeljski knez, Mihajlo Apafi, formalno osmanski vazal, nije mu pružio otpor. Istodobno, u Slavoniji su pod zapovjedništvom generala Dünewalda redom oslobođeni Osijek,⁵⁷ Požega, Valpovo, Orahovica i drugi gradovi, čime je osigurano zaleđe za osvajanja Beograda, planirano za sljedeću godinu. Oslobođenoj Ugarskoj za kralja je okrunjen carev sin Josip 9. prosinca, nakon što su staleži prihvatili habsburško nasljedno pravo.⁵⁸

7. Opsada Beograda

U proljeće 1688. general Caprara okupio je kod Osijeka vojsku od 11 700 ljudi. Pošto je Karlo Lotarinški bio obolio, vrhovno zapovjedništvo nad carskom vojskom preuzeo je bavarski izbornik Max Emmanuel. Stigavši u Petrovaradin 28. srpnja poveo je oko 50 000 prema Savi, u namjeri da opsjedne Beograd. Zapovijedao je sa 17 000 pješaka, 15 800 konjanika i 98 topova, uz 7 000 Bavaraca i 3 000 vojnika iz Njemačke, a bila je tu i Eugenova dragunska pukovnija.⁵⁹ Ludwig Badenski je ranije tog mjeseca sudjelovao u oslobađanju

⁵⁷ Dünewaldova i vojska grofa Ivana Draškovića u rujnu su se zaustavile kod Valpova. Kako se utvrda nije predavala, carski general poslao je 29. rujna pukovnika Ladrone s 2000 hrvatskih konjanika u Osijek, našavši ga praznim, jer su ga Osmanlije napustili tri dana ranije. 30. rujna zaposjednuto je Valpovo, a 5. listopada Drašković i Dünewald ušli su u Osijek. Ivo Mažuran, *Hrvati i Osmansko carstvo* (Zagreb, 1998), 236.

⁵⁸ Smičiklas, *Dvjestogodišnjica oslobođenja*, 1: 136. Na zajedničkom ugarsko-hrvatskom saboru u Požunu održanom 18. listopada 1687. car je prinudio staleže da prihvate njegovog sina za svog kralja i odreknu se 31. člana bule Andrije II. koja im je garantirala pravo na pobunu protiv kralja u slučaju da ih on ošteti. Time se habsburški dvor nastojao osigurati i zaštititi od plemićkih pobuna koje su bile česte posebno u drugoj polovici 17. stoljeća (urota Zrinskih i Frankopana, Tekelijina pobuna).

⁵⁹ Röder von Diersburg, *Des Markgrafen Ludwig Wilhelm*, 2: 56

Iloka, a zatim je dobio zapovijed da se s dijelom vojske pridruži hrvatskom banu i pomogne mu u zauzimanju Posavine, nakon čega bi preko Bosne došao i sam pod Beograd i pomogao opsadi.⁶⁰

Izbornik je uspio s vojskom 8. kolovoza prijeći Dunav i približiti se Beogradu. Osmanska posada u utvrdi zapalila je predgrađa grada. Max Emmanuel pokušao je spriječiti širenje požara pa je poslao naprijed Eugena s njegovom pukovnijom. Eugen nije uspio ono što mu je uspjelo kod Pečuha i veliki dio predgrađa bio je pretvoren u pepeo.⁶¹ Ipak, carska se vojska bacila na stvaranje opadnih rovova i opkopa, koji su do 21. kolovoza bili spremni. Bavarski izbornik ponudio je 5. rujna Osmanlijama predaju grada, no kada su oni to odlučno odbili, sljedećeg je dana naredio sveopći juriš na grad. Eugen se borio uz bok Maxu Emmanuelu i oni su se brzo našli tog dana u blizini zidina. U krvavoj i ogorčenoj borbi Eugena je jedan janjičar zahvatio sabljom po kacigi, gotovo je raspolutivši. Princ se uspio othrvati napadu i sasjeci napadača. Međutim, uskoro ga je pogodilo puščano zrno u koljeno i on je morao napustiti borbu, ne dočekavši kraj opsade. Rana je bila vrlo duboka i teška, jer liječnici dugo nisu mogli pronaći i ukloniti zrno.⁶² Princ je žurno prenesen u Beč. Iako je i ranije bio ranjavan, ova je rana mogla značiti gubitak noge, pa čak i biti opasna za život. Njegov rođak, savojski vojvoda Viktor Emmanuel, poslao je svog osobnog liječnika da se pobrine za njega.

Princu Eugenu trebalo je tri mjeseca da se oporavi od rane. Carska se zastava vijorila na Beogradu već isti dan nakon njegovog ranjavanja, dok se Ludwig Badenski tek sljedeće godine pridružio Maxu Emmanuelu u Srbiji, osvojivši u kolovozu Kostajnicu i Brčko, Šabac te Zvornik u rujnu iste godine.

Princ Eugen Savojski bio je ubrzo nakon ozdravljenja prebačen na talijansko bojište, gdje su interesima carske kuće bili zaprijetili Francuzi. Taj novi rat Habsburške Monarhije s Francuskom držao je princa podalje od Podunavlja i rata s Osmanskim Carstvom, kojemu će se vratiti tek 1697. svojom blistavom pobjedom kod Sente.

8. Zaključak

Pored svih svojih zasluga i svog udjela u ratu s Osmanlijama u godinama između 1683. i 1688., Eugen ipak u njima nije imao presudnu ulogu. Bio je previše mlad i tek je ušao u ozbiljnu vojnu službu, o kojoj je znao tek toliko koliko mu je mogla pružiti literatura o Aleksandru Velikom i Cezaru, koju je u mladosti najviše volio čitati. Pod mentorstvom Ludwiga Badenskog stjecao je

⁶⁰ Ibid, 2: 141.

⁶¹ Arneth, *Prinz Eugen*, 1: 33.

⁶² Ibid., 1: 33.

u tom razdoblju potrebno iskustvo koje ga je, udruženo s urođenim talentom za ratovanje, oblikovalo kao vojnika i zapovjednika. Nije bježao od odgovornosti i rado je preuzimao inicijativu kad je situacija to zahtijevala i na taj način brzo je napredovao i stekao naklonost bitnih figura na habsburškom dvoru. Ono što je dotad činio na bojnopolju pod zapovjedništvom drugih bit će presudno da u godinama koje su uslijedile samostalno vodi vojsku i pobjeđuje nadmoćnijeg neprijatelja. Senta je bila prijelomni događaj, ne samo u smislu konačne pobjede nad Osmanlijama koja je dovela do mira u Srijemskim Karlovcima 1699. i više nego povoljnog svršetka dugog rata, nego i u prinčevom životu. On je tog dana na Tisi stekao ugled koji će mu omogućiti da uskoro postane predsjednik Dvorskog ratnog vijeća, jednog od najmoćnijih upravnih tijela u Habsburškoj Monarhiji, i vodi njezinu vojsku u onom razdoblju koje se mnogo puta u literaturi spominje kao “herojsko doba Austrije”,⁶³ vrijeme kad se habsburška vladarska kuća uzdizala iz prijašnjih neuspjeha, nereda i poraza. Eugen je shvaćao kao osobni poraz činjenicu da nije uspio spriječiti da Bourboni zasjednu na vlast u Španjolskoj, ali s druge strane, uspio je osobnim zalaganjima u ratu i miru ojačati i pretvoriti Habsburšku Monarhiju u europsku silu koja nije više bila carstvo Karla V. već jedna snažna podunavska zemlja koja je mogla diktirati uvjete na jugoistoku Europe. U konačnici, može se s dosta sigurnosti reći da svi kasniji Eugenovi trijumfi, počevši od Sente, preko Blenheim, Oudenaarda, Malplaqueta, do Petrovaradina, Beograda i drugih, ne bi bili mogući bez iskustava koja je stjecao u mukotrpnim početnim godinama Velikog bečkog rata niti se mogu pravilno ocijeniti bez poznavanja tih okolnosti. To je od posebnog značaja i za shvaćanje lika i djela princa Eugena Savojskog i njegove uloge u kontekstu oslobađanja okupiranih dijelova Europe od Osmanlija i postavljanja temelja moći Habsburške Monarhije. Njegova veličina i nezamjenjivost državi kojoj je služio tim su se više očitovale odmah nakon njegove smrti, kad je ista uvučena u novi rat protiv Osmanskog Carstva (1737.-1739.), izgubivši dobar dio onog što je princ za života izborio, uključujući i sam Beograd.

⁶³ Wheatcroft, *Habsburgs, Ottomans*, 228.

Summary

PRINCE EUGENE OF SAVOY IN THE GREAT TURKISH WAR UNTIL THE LIBERATION OF BELGRADE (1683-1688)

A few months after his escape from the French capital, Prince Eugene of Savoy entered into the military service of Habsburg Emperor Leopold and took part in the tumultuous events of the Ottoman siege of Vienna in the summer months of 1683. Having distinguished himself in the front lines at the battle of Kahlenberg for the relief of the imperial city, under the command of his cousin and mentor, Margrave Ludwig of Baden, the young exile was noticed by the emperor who commissioned him the rank of colonel (oberst) and command over the dragoon regiment in December of the same year. The first siege of Buda in spring 1684 went disastrously ill for the Imperials and the Prince himself was wounded in the fighting. The second attempt, carried out by the joined forces of Charles of Lorraine and Maximilian Emanuel of Bavaria, was far more successful. After that, Margrave and Prince Eugene made a brief foray with their forces into Baranya, a preparation for the fruitful campaign that followed. On the field between two Hungarian cities, Mohács and Siklós, in the vicinity of the Harsány hill, on 12 August 1687 the Ottomans were decisively defeated and their army scattered. Prince Eugene himself stormed the Ottoman entrenchments and pursued the fleeing enemy through the Baranya marshes. This earned him the privilege to personally bring the report of this great victory to Leopold, who promoted him to the rank of Feldmarschall-Leutnant (comparable with the present rank of general major). The task of capturing Belgrade had been taken up by Maximilian of Bavaria, who laid siege of this city at the end of August 1688 with the force of 50 000 men. Heavily involved in the fighting, Prince Eugene received a grave wound to the knee, which forced him to leave the siege.

Key words: Baranja, battle of Harsány, prince Eugene of Savoy, siege of Vienna, siege of Buda, siege of Belgrade, Great Turkish War 1683-1699